

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ГИМНАЗИИ – МЕЖДУ ДОБРИТЕ ПРАКТИКИ И ИНОВАЦИИТЕ

Илиана Огнянова Петкова

СУ „Св. Климент Охридски“, Факултет по педагогика, гр. София

VOCATIONAL SCHOOLS – BETWEEN GOOD PRACTICES AND INNOVATION

Iliana Ognianova Petkova

Sofia University „St. Kliment Ohridski“, Faculty of education, Sofia

**Авторът изказва благодарност към научен проект № 80-10-9/18.03.2021 по НИС на СУ „Св. Климент Охридски“ за частичното финансиране на настоящата работа.*

Abstract: In the 2019/2020 academic year, a team from the Faculty of Pedagogy at Sofia University „St. Kliment Ohridski“ set itself the goal of researching innovative schools in Bulgaria. We researched the legal framework, interviewed principals, and held meetings with innovative teachers. One of the things that impressed us was that there were too few vocational schools. A study followed, which proved our assumption – out of 357 registered innovative schools, only 57 are vocational high schools. Why so little and what was the innovation in them? The report will be presented explore innovative practices in vocational schools. Some of them are focused on the organisation of the learning process other – the pursuit of closer ties with business, third – in realisation of joint ideas and projects.

Keywords: project, innovation school, vocational school, good practices

Професионалното образование е сегмент от българската образователна система, което в историческото си развитие е доказало своя принос за развитието на икономиката. Първите гимназии започват да функционират още преди Освобождението със статут на специални училища. Както отбелязва М. Илиева „През 70-те години на XIX век в отговор на обществената потребност от добри специалисти в различните професионални области се появяват първите т.нар. специални училища“ [1]. Земеделieto е било основаният поминък на българското население през Възраждането и в първите години след Освобождението. Ето защо и първото професионално училище у нас е по земеделие. Още през 1865 г. турският реформатор Мидхад паша създава първото модерно за тогава земеделско стопанство Нумуне чифлик – Образцов чифлик. Той се намира в гр. Русчук (сега Русе) като първо нисше практическо земеделско училище. Така започва пътят на професионалното образование в България.

Следват години на развитие и подем. Професионални училища са се откривали в основните отрасли, които са били приоритетни за България, а именно земеделие, дървообработване, текстил, търговия, строителство и архитектура, кожарство. През времето на възход на българската икономика след 1944 г. професионалните гимназии се създават към всеки по-голям завод. По този начин са се осигурявали кадри за съответното предприятие. За съжаление след 1989 г. голям брой заводи и фабрики затвориха врати. Това доведе до закриване и на част от професионалните училища или до обединението им с други такива в населените места. Този спад продължава и до днес. Данните от Националния статистически институт показват, че професионалните гимназии през уч.2017/2018 г. са били 359 на брой, а за уч. 2020/2021 г. – 353¹. Една част от тези, които са останали са училища-столетници, издържали на политическите и икономически промени в страната. Други, частни професионални гимназии, са възникнали през последните десетилетия. Общото между тях е, че те лежат в основата на развитието на професионалното образование в България, подготвят кадри, нужни за всеки икономически отрасъл на страната и се стараят да поддържат и предоставят високо качество на образование.

Иновацията (на латински: novatio) се свързва с нещо ново, новосъздадено или трансформиране на нещо съществуващо. Иновациите в българското образование се регламентираха със Закона за предучилищното и училищно образование, през 2016 г. В него, в чл. 38, ал.7 е посочено, че: „Иновативни училища са училища, които постигат подобряване на качеството на образованието, като:

1. разработват и въвеждат иновативни елементи по отношение на организацията и/или съдържанието на обучението;
2. организират по нов или усъвършенстван начин управлението, обучението и учебната среда;
3. използват нови методи на преподаване;
4. разработват по нов начин учебно съдържание, учебни програми и учебни планове⁴²

Наредба № 9 от 19.08.2016 г. за институциите в системата на предучилищното и училищното образование³ е другият нормативен документ, регламентиращ работата на иновативните училища. Чрез нея се въвежда държавен образователен стандарт, който включва „условията и реда за определяне на националните училища и на иновативните училища“. Посочени са критериите, на които трябва да отговаря едно иновативно училище. С Решение № 391 от 17.07.2017 г. на Министерския съвет на Република България за учебната 2017/2018 година е приет списъкът на първите 184 иновативни училища. Постепенно техният брой расте. Както се посочва и в самата Национална програма „Увеличава се интересът на българските училища, които постигат подобряване на качеството на образованието чрез въведените иновативни елементи по отношение на организацията и съдържанието на обучението, чрез приложените нови методи на преподаване; разработените по нов начин учебно съдържание, учебни програми и учебни планове или организирани по нов начин управление, обучение и образователна среда“⁴⁴

Както подчертава и изследователският екип от ПУ „П. Хилендарски“ с ръководител Галин Цоков, който изследва резултатите от приложението на националната програма тя „даде възможност за подкрепа и мултиплициране на организационните и продуктови иновации в отделните образователни институции“⁴⁵.

На фона обаче на общия брой училища броят на професионалните гимназии е доста нисък.

Таблица 1. Участие на професионалните гимназии в НП „Иновации в действие“

Учебна година	Общ брой иновативни училища	Иновативни професионални гимназии
2017/2018	185	21 (11,35%)
2018/2019	290	12 (4,13%)
2019/2020	395	23 (5,82%)
2020/2021	504	70 (13,88%)

Настоящата статия има за цел да открие иновативните идеи на професионалните гимназии в Националната програма „Иновации в действие“ като се представят и иновациите и добрите практики, които реализират част от тях. Под добри практики авторът разбира идеи, които могат да се открият в миналото, но сега се намира отново добра възможност за приложението им. Анализът е насочен към работата на професионалните гимназии, които са одобрени и с решение на МС от 20.08.2020 г. и влизат в списъка на иновативните училища за уч. 2020/2021 г.

Тук е мястото да се подчертае, че според чл.9, ал.1 на Закона за професионално образование и обучение като училища, които дават професионална квалификация се определят: „1. професионални гимназии, професионални колежи, училища по изкуствата и центрове за професионално обучение; 2. спортни училища; 3. духовни училища – когато осигуряват професионална подготовка в професионално направление „Религия“; 4. училища в местата за лишаване от свобода; 5. специални училища – възпитателни училища интернати и социално-педагогически интернати; 6. обединени училища, средни училища, профилирани гимназии, вечерни училища и специални училища – за обучение и подкрепа на ученици със сензорни увреждания, в отделни паралелки в тях.“ Акцентът при анализа в настоящия доклад ще бъдат професионалните гимназии. Към тях са включени и двете уникални по своята същност национални училища по изкуства, а именно: Националната гимназия по приложни изкуства „Тревненска школа“, гр. Трявна и Националната художествена гимназия „Димитър Добрович“, гр. Сливен.

Поради пандемичната обстановка в страната посещенията на тези училища не можа да се реализира навреме и са отложени за м. юли, септември и октомври. Настоящата статия е резултат от прегледа на официалните сайтове на тези 70 професионални гимназии.

Разпределението на иновативните професионални училища по области в страната е твърде неравномерно. Най-много иновативни професионални училища има в областите Бургас и София-град – по 8 на брой за всяка област; следвани от Пазарджик и Плевен – по 5; Варна, Велико Търново, Разград, София-област и Хасково – по 3; Враца, Габрово, Ловеч, Пловдив, Сливен и Търговище – по 2 и Благоевград, Видин, Добрич, Кърджали, Кюстендил, Монтана, Перник, Смолян, Шумен и Ямбол – по 1.

За да бъде одобрено едно училище за иновативно зависи изцяло от инициативността, от стремежа

към новото, към различното в ръководствата на училищата, от уменията им да представят и опишат добре своята иновативна идея.

Да се направи разпределение по отрасли е твърде сложно, защото в част от тези професионални училища се предлага обучение по професии от няколко професионални области. Напр. Професионалната гимназия по ресторантьорство, търговия и обслужване, гр. Плевен; Професионалната гимназия по икономика и туризъм „проф. д-р Асен Златаров“, гр. Петрич. Както отбелязах по-горе, в периода на преустройство след 1989 г. повечето професионални гимназии, за да се съхранят, трябваше да се обединят.

Като уникални обаче от списъка на иновативните училища за уч. 2020/2021 г. можем да определим:

- Професионалната гимназия по морско корабоплаване и риболов „Св. Георги“, гр. Бургас,
- Националната гимназия по приложни изкуства „Тревненска школа“, гр. Трявна;
- Националната художествена гимназия „Димитър Добрович“, гр. Сливен;
- Националната професионална техника по прецизна техника и оптика „М. В. Ломоносов“, гр. София
- Частна професионална гимназия по дигитални науки „СофтУни Светлина“, гр. София и Частна професионална гимназия „Банкер“ – двете частни училища.

Най-„младата“ професионална гимназия е Професионалната гимназия по компютърно моделиране и компютърни системи, гр. Врана, която отваря врати на 15 септември 2020 г.

Екипът на ПУ „П. Хилендарски“, изследвал иновативните дейности в предходните три години, обособява три основни направления на иновации:

1. „Структурно направление (структура, функциониране на училището и организация на учебния процес);
2. Професионално-педагогическо направление
3. Професионално развитие на учителя.“⁶

При анализа на настоящите училища от 2020/2021 г. също ще се придържам към тях.

Както посочихме по-горе изследването беше проведено онлайн като се проучваха официалните сайтове на иновативните професионални гимназии. За съжаление от 70-те иновативни професионални гимназии само 32 гимназии са включили информация на страницата на училището за съответната иновация от уч. 2020/2021 г..

Анализът ѝ показва, че най-големият брой иновативни професионални гимназии са разписали и спечелили проекти в първото направление Структурно направление (структура, функциониране на училището и организация на учебния процес). В него иновациите са насочени към:

- **промени в учебния план и нови учебни предмети – в тази насока са иновациите на 8 училища:**
 - Професионална гимназия по аграрни технологии „Цанко Церковски“, гр. Павликени, където се разработва учебен план на две специалности – „Полиграфия“ и „Машини и системи с цифрово програмно управление“ с идеята за образование в четирите STEM специфични области.
 - Професионалната гимназия по облекло и дизайн „Евридика“, гр. Кърджали, в партньорство с Професионална гимназия по облекло „Станка Николица Спасо-Еленина“, гр. Разград и Професионална гимназия по лека промишленост, екология и химични технологии, гр. Ямбол. Целта е споделяне на добри практики между трите училища, включваше презентация на иновацията и наблюдение на урок от въведен иновативен учебен предмет в областта на професионалната подготовка.
 - Професионална гимназия по икономика и мениджмънт „Йордан Захариев“, гр. Кюстендил – иновацията се състои в разработването на нови учебни програми по учебни дисциплини от професионалната подготовка като „Обща теория на счетоводната отчетност“, „Счетоводство на предприятието“, „Социално осигуряване“ и „Трудово право“.
 - Професионална гимназия по транспорт и аграрни технологии „Н. Й. Вапцаров“, гр. Хасково, където се въвежда нов учебен предмет „Иновативни агротехнологии“ за учениците от специалност „Агроекология“.
 - Професионална гимназия по хранителни технологии и туризъм, гр. Ямбол отново чрез включването в учебните планове на иновативни предмети – „Арт сладкарство“ и „Сладкарско изкуство“.
- **менторство между училищата с цел обмяна на добри практики в обучението. То също се реализират от 8 професионални гимназии:**
 - Професионална гимназия по механоелектротехника и електроника, гр. Бургас – чрез обединяване в национален консорциум за мобилност с още две професионални училища със засилено изучаване на компютърни науки, информационни системи и технологии – Професионална гимназия по електротехника и електроника „проф. д-р Мария Складовска-Кюри“, гр. Сливен и Професио-

нална гимназия по мениджмънт и хранителни технологии, гр. Плевен.

- Професионална държавна търговска гимназия „Димитър Хадживасилев“, гр. Свищов и Професионална гимназия по икономика, гр. Перник и Професионална гимназия по икономика и управление „Елиас Канети“, гр. Русе. Иновацията се изразява в представяне на открити уроци по учебна практика, в която активно участват учители и ученици.

- Професионална гимназия по земеделие „Тодор Рачински“, гр. Генерал Тошево е в сътрудничество с Иновативна професионална гимназия по аграрни технологии „Цанко Церковски“, гр. Павликени при обсъждането на идеи за „иновативни елементи в организацията и съдържанието, групови проектни дейности, проектно-базирано обучение извън класната стая, интердисциплинарни уроци по множество предмети, иновативни елементи в управлението, уроци в извънучилищна и извънкласна среда, дигитална система за комуникация между учители, ученици и родители и др.“⁷

- Национална професионална гимназия по ветеринарна медицина „Проф. д-р Димитър Димов“, гр. Ловеч, която осъществява добра практика в екип с Професионална гимназия „Мария Кюри“, гр. Разград и СУ „Ангел Каралийчев“, гр. Стражица. Реализиран е иновативен урок проведен на паразитологична тема, включващ видео урок и лабораторно упражнение.

- Професионална гимназия по електротехника и електроника, гр. Пловдив – идеята е обмен на иновации с Професионалната гимназия по механоелектротехника и електроника, гр. Бургас и Професионална гимназия по селско стопанство „Свети Георги Победоносец“, гр. Суворово, обл. Варна. Дейностите заложи в проекта са „изграждане на иновативен модел на обучение, ползотворно сътрудничество с работодателите и родителската общност; изградени две педагогически общности – по общообразователна и професионална подготовка и добри педагогически практики – видеоматериали от проведени открити уроци“⁸.

- Професионална гимназия по техника и мениджмънт „Васил Левски“, гр. Ботевград съвместно с Професионална гимназия по икономика и мениджмънт, гр. Пазарджик и Професионална гимназия по механотехника „Юрий Гагарин“, гр. Русе.

- Професионална гимназия по енергетика и електротехника, гр. Гълъбово работи съвместно с Професионална гимназия по транспорт и аграрни технологии, гр. Хасково и Професионална гимназия по техника и технологии, гр. Смолян. Разработват се иновативни предмети като „Интелигентна енергия“, предназначен за специалност „Електрообзавеждане на производството“, работещи макет на улично осветление.

- Професионална гимназия по дървообработване и строителство „Цар Иван Асен II“, гр. Хасково съвместно с Професионална гимназия „Златица“, гр. Златица и работа по въвеждане на иновацията топиар (геометрично декоративно оформяне на дървета и храсти чрез резитби, използвайки за целта шаблон или извършвайки операциите „на ръка“).

- **По посока изграждане на по-добра материална база работят 4 професионални гимназии:**

- Професионална гимназия по електротехника и електроника „Константин Фотинов“, гр. Бургас – чрез създаване на Кабинет „Киберлаб“ – работилница на бъдещето;

- Професионална гимназия по транспорт, гр. Бургас, където ще бъде изграден иновативен и модерен високотехнологичен център, съчетаващ компоненти на реални автомобили с виртуални 3D холограмни автомобилни части.

- Професионална гимназия по химични технологии „Акад. Н. Д. Зелинский“, гр. Бургас разработване на училищна платформа за общуване между учители и ученици, онлайн разработени урочни единици, тестове за проверка на знанията, оценяване и др.

- Националната професионална гимназия по горско стопанство и дървообработване в гр. Тетевен изгражда „нова лесотехническа STEM работилница, която ще бъде оборудвана със CNC фреза, лазерен гравир и 3D скенер“⁹

- Второто направление на иновации е професионално-педагогическото направление. То има две поднаправления: първото, свързано с процеса на обучение и второто, с процеса на оценяване. Няма професионални гимназии, които да прилагат иновации във второто поднаправление, но достатъчно интересни са тези от първото. Те са 13 на брой, а именно:

- Професионална гимназия по икономика, гр. Перник иновацията се изразява в „организиране на 4 мобилни класни стаи с възможност за трансформиране на учебното пространство, при променящите се нужди на иновативната педагогика. Използването на мобилни устройства, интернет ресурси и разнообразни интерактивни методи ще даде възможност всеки един от обучаваните да

съпреживеее случващото се в учебния час като активен участник в дейността. Учебният процес ще бъде наситен с използване на ИКТ чрез: демонстрации и симулации с добавена реалност чрез електронните платформи smart classroomи mozaBook; електронни уроци от образователната платформа „Училище 365“, електронните платформи smart classroom, mozaBook, „Уча се“ и др.; веб-базиранни упражнения и игри чрез веб приложението Learning Apps и образователната платформа Kahoot; създаване на споделени документи при групова или екипна работа на учениците чрез използване на приложенията на образователната платформа „Училище 365“, хранилище Google Drive и др.; създаване и изпълнение на онлайн тестове чрез образователната платформа „Училище 365“ и среда за обучение Edmodo. Обучението ще се извършва чрез демонстрации, преживяване, действие, творческа дискуссия, учебно-изследователска дейност и работа в екип.“¹⁰

- Професионална гимназия по туризъм „Алеко Константинов“, гр. Плевен – Елементи на иновацията са както използването на специализиран хотелски софтуер Клок в часовете по учебна практика Технология на хотелиерското обслужване, така и „включването на интердисциплинарния подход чрез разширяване използването на интегрирани уроци, което ще допринесе до развитие на креативното мислене у учениците, повишаване интереса, тяхната ангажираност и активност в учебните часове“.¹¹

- Национална професионална техническа гимназия „Шандор Петьофи“, гр. Разград, където се разработва учебното съдържание за спец. „Системно програмиране“ и „Компютърна техника и технологии“ чрез използването на Adobe Captivate за създаване на HD видеоклипове.

- Професионална гимназия по облекло „Станка Николица Спасо-Еленина“, гр. Разград. Иновацията е свързана с промяна в учебното съдържание по учебна дисциплина *Бизнес комуникация* като то се обвърже по-тясно с културно-образователните области по *Български език и литература*, и *Информационни технологии*. Прилагат се и метода *Обърната класна стая*. Предвижда се провеждане на уроци в библиотеки, музеи и галерии.

- Професионална гимназия по електротехника „А. С. Попов“ гр. Девин – въвеждане на предмета „Веб програмиране“ чрез иновативна обучителна платформа и използването на HTML5, CSS3, JavaScript.

- Национална професионална гимназия по прецизна техника и оптика „М. В. Ломоносов“, гр. София, където се прилагат активни методи на обучение по предмета „История на изкуството и културология“. Иновацията е насочена към придобиване на знания, умения и отношения, които формират у ученика задълбочен интерес към постиженията на световната култура и изкуство, към формиране на творческо мислене.

- Софийска професионална гимназия „Княгиня Евдокия“ – иновацията е свързана с реализиране на интердисциплинарен урок чрез прилагане на дигитални партньорството с Професионалната гимназия „Проф. д-р Асен Златаров“ и представен по интерактивен и методически иновативен начин.

- Професионална гимназия по туризъм, гр. Самоков – иновацията е насочена към „въвеждане на обучение от холистичен тип, касаещо учебните програми в частта професионална подготовка чрез интегративни учебни предмети и иновативни методи на преподаване: обучение чрез правене и преживяване, проектно базирано учене и метода „ученици обучават ученици“¹².

- Професионална гимназия по лека промишленост и туризъм, гр. Казанлък – иновацията се състои в приложение на проектно-базирания подход в специалност „Електронна търговия“ и специалност „Хотелиер“ чрез разработване на конкретни теми от учебното съдържание свързани с града и спецификата на региона.

- Национална професионална гимназия по ветеринарна медицина „Иван Павлов“ Стара Загора иновацията е свързана с въвеждане на иновативни методи за диагностика във ветеринарната медицина – ехографията като част от образната диагностика.

- Професионална гимназия по селско стопанство, Чирпан отново чрез приложение на проектно-базирано обучение в учебните часове по: биология и здравно образование, информационни технологии, икономика и растениевъдство.

- Професионална гимназия по селско стопанство „Никола Пушкарков“, гр. Попово работеща съвместно с Иновативна професионална гимназия по земеделие „Стефан Цанов“, гр. Книжа и Професионална земеделска гимназия „Добруджа“, гр. Силистра. Между участниците се дискутират „иновативни методи, използвани в часовете по иновативно обучение от първи учебен срок: модули „Устойчиво развитие“ и „Природни системи и устойчиво развитие“ от учебен предмет „Зелена кариера и креативност“¹³

- Професионална гимназия по техника и лека промишленост (ПГТЛП), гр. Попово, които също прилагат нови методи на преподаване и ново учебно съдържание, като целева група са ученици от специалност „Приложно програмиране“, професия „Приложен програмист“.

В третото направление професионално развитие на учителя няма разработени и спечелени проекти. Това вероятно се дължи на факта, че квалификацията на учителите се осъществява постоянно и цялогодисно, което е предпоставка и възможност за кариерно израстване. Така направения анализ показва, че:

1. Макар и много по-малко на брой от общообразователните училища, професионалните гимназии имат своите иновативни идеи. Една част от тях наистина са нещо ново, правено за първи път и резултат от времето, в което живеем. Например новите STEM или CYBER-кабинети. Други обаче, които наричам добри практики, са по скоро трансформирани, преродени идеи от миналото. Такова е например сътрудничеството между училищата, практика, която се открива описана в архивите на професионалните училища непосредствено след Освобождението.
2. Професионалните гимназии насочват своите сили в разработване на проекти по посока усъвършенстване процеса на обучение и предлагане на качествено обучение на учениците;
3. Все още стои на дневен ред подобряване на материално-техническата база, като акцентът сега е изграждане на STEM пространства и кабинети, пряко свързани с професионалната подготовка на учениците.
4. Съвместните проекти между гимназии в едно професионално направление са възможност за работа в екип и сътрудничество между учители, за обогатяване на общата култура и професионална подготовка на учениците.

Тази пъстра палитра от иновации и добри практики показва, че разработената национална програма „Иновации в действие“ е „жива“ и необходимост от нея имат и учители, и ученици.

References:

1. Ilieva, M. Stoletie nazad kam zakonodatelnite osnovi na profesionalното uchilishte v Bulgaria v perioda ot Osvobozhdenieto do 1916 g., Stoletnitsite – ili nay-starite profesionalni uchilishta v Bulgaria: minalo, nastoyashte i badeshte. Sofia, 2016, str.48

(Endnotes)

1. <https://www.nsi.bg/bg/content/3481> Natsionalen statisticheski institut
2. <https://www.mon.bg/bg/57> Zakon za preduchilishtnoto i uchilishtno obrazovanie.
3. <https://www.mon.bg/bg/59> Naredba №9 ot 19.08.2016 g. za institutsiite vsistemata na preduchilishtnoto i uchilishtnoto obrazovanie
4. <https://www.mon.bg/bg/100830> – Natsionalna programa „Inovatsii v deystvie“
5. Tsokov, G., G. Ivanova, Yu. Yanakiev i dr. Inovatsii v deystvie. Plovdiv, 2020, str.7
6. Tsokov, G., G. Ivanova, Yu. Yanakiev i dr. Inovatsii v deystvie. Plovdiv, 2020, str.15-17
7. <https://www.pgzedmedelie.com/> – ofitsialen sayt na Profesionalna gimnazia po zemedelie „Todor Rachinski“- General Toshevo
8. <https://pgee-plovdiv.com> – Profesionalna gimnazia po elektrotehnika i elektronika, gr. Plovdiv
9. <http://www.pggsd-teteven.com> – ofitsialen sayt na Natsionalnata profesionalna gimnazia po gorsko stopanstvo i darvoobrabotvane v Teteven
10. <https://pgi-pernik.bg-schools.com/> – Profesionalna gimnazia po ikonomika, gr. Pernik
11. <https://pgt-pleven.com/> – Profesionalna gimnazia po turizam „Aleko Konstantinov“, gr. Pleven
12. <https://www.pgtsamokov.org> – Profesionalna gimnazia po turizam, gr. Samokov
13. <https://www.pgss-popovo.com> – Profesionalna gimnazia po selsko stopanstvo „Nikola Pushkarov“, gr. Popovo